TA’LIM TIZIMIDA PSIXOLOGIK MUHITNI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Mamanova Zaynab Abdullayevna
Surxandaryo viloyati Sho'rchi tumandagi 48-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ta’lim tizimida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishning zamonaviy usullari va ularning ta’lim samaradorligiga ta’siri yoritilgan. Psixologik muhit ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, o‘quvchilarning ruhiy salomatligi, shaxsiy rivojlanishi va o‘quv faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada ijobiy muloqot, innovatsion pedagogik texnologiyalar, psixologik treninglar va hamkorlikka asoslangan ta’lim muhitini yaratishning samarali yo‘llari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: psixologik muhit, ta’lim tizimi, o‘quvchilar, ruhiy salomatlik, pedagogik texnologiyalar, psixologik xizmat, motivatsiya, muloqot, innovatsion yondashuv, hamkorlik.

KIRISH

Ta’lim tizimida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Psixologik muhit deganda ta’lim muassasasidagi emotsional holat, o‘zaro munosabatlar, hamkorlik va ijtimoiy-psixologik sharoitlar tushuniladi. Sog‘lom psixologik muhit o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning shaxsiy rivojlanishiga va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ta’lim jarayonida ijobiy psixologik muhit yaratishning muhim shartlaridan biri o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samimiy munosabatdir. O‘qituvchining mehribonligi, adolatliligi va qo‘llab-quvvatlovchi yondashuvi o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantiradi. Natijada ular o‘z fikrini erkin bayon qilishga va ta’lim jarayonida faol ishtirok etishga intiladilar.Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishning samarali usullaridan biridir. Interaktiv metodlar, guruhiy ishlash, muammoli ta’lim va loyiha usullari o‘quvchilarning faolligini oshiradi, jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va o‘zaro hurmat muhitini yaratadi.

Psixologik treninglar va rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar ham ta’lim muhitini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, nizolarni konstruktiv hal qilish, stressni boshqarish va emotsional intellektni shakllantirishga qaratilgan treninglar o‘quvchilarning ruhiy barqarorligini mustahkamlaydi.Ta’lim

muassasalarida inklyuziv va qo‘llab-quvvatlovchi muhitni yaratish ham zamonaviy yondashuvlardan biri hisoblanadi. Har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini inobatga olish, uning qobiliyat va ehtiyojlariga mos yondashuvni tanlash psixologik qulaylikni ta’minlaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish ham psixologik muhitni shakllantirishga yordam beradi. Elektron ta’lim platformalari, raqamli resurslar va interaktiv dasturlar ta’lim jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, internet va ijtimoiy tarmoqlardan xavfsiz foydalanish madaniyatini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega.Maktab psixologining faoliyati sog‘lom psixologik muhitni yaratishda alohida o‘rin tutadi. Psixolog tomonidan diagnostika, maslahat, profilaktik tadbirlar va korreksion mashg‘ulotlarning tashkil etilishi o‘quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlashga xizmat qiladi.Oila va maktab hamkorligi ham ijobiy psixologik muhitni shakllantirishning muhim omillaridan biridir. Ota-onalarning ta’lim jarayonida faol ishtiroki, farzandlarini qo‘llab-quvvatlashi va pedagoglar bilan hamkorlik qilishi bolalarning emotsional farovonligini ta’minlaydi.

Maktab muhitida ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish murakkab, ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u o‘quvchilar, o‘qituvchilar va butun maktab jamoasining o‘zaro munosabatlariga bog‘liq. Bunday iqlimning asosiy mazmuni o‘zaro hurmat, ishonch, hamkorlik va psixologik qo‘llab-quvvatlash tamoyillariga asoslanadi. Ijobiy muhit shakllangan maktabda o‘quvchilar o‘zlarini erkin, xavfsiz va qadrlangan his qiladi, bu esa ularning ta’lim jarayonidagi faolligini sezilarli darajada oshiradi. Yosh va individual o’zgaruvchanlik insoniyatning ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti ta`siri ostida har xil ko’rinishda namoyon bo’ladi. Individning dinamik xususiyatlariga shaxsning ijtimoiy sifatlari ta`sir etib, uning individual o’zgaruvchanligi omilini kuchaytiradi. Insonning shaxs sifatida tavsiflashning muhim lahzasi, uning dinamik xususiyatlari hisoblanib, jamiyatdagi statusi (iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, mafkuraviy, ya`ni uning jamiyatda egallagan o’rni) orqali ifodalanadi.Status negizida doimiy o’zaro aloqalar tizimi yotadi. Rolning ijtimoiy funktsiyasi muayyan maqsadlarga va qadriyatlarga yo’nalganlik shaxsni faollashtiradi.

Status,rol, qadriyatga yo’nalganlik shaxs xususiyatlarining birlamchilarini tashkil etadi va uning tuzilishida asos bo’lib xizmat qiladi. Shaxsning ta`rifi xulq motivatsiyasi xususiyati va ijtimoiy fe`l-atvor tuzilishini belgilab, uning tarkibidan ikkilamchi alomatlar sifatida joy egallaydi. Shaxsning birlamchi va ikkilamchi sifatlarining o’zaro ta`sirini birlashtiruvchi yuksak samara tarzida inson xarakteri va mayllari yuzaga keladi. Insonning shaxs xislatlarini rivojlantiruvchi asosiy shakluning jamiyatdagi hayot yo’li va ijtimoiy tarjimai holi hisoblanadi. Individ, shaxs va sub`ekt taraqqiyotining tadqiqotida quyidagi holatlarga e`tibor qilishi zarur: - inson rivojining asosi hisoblangan omillar va shart-sharoitlar (ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy,

mafkuraviy, pedagogik va yashash muhiti omillari); -insoning o`ziga taalluqli, asosiy tavsiflar, uning ichki qonuniyatlari, mexanizmlari, evolyutsiya bosqichi, barqarorlashuvi va involyutsiya; -inson yaxlit tuzilishning asosiy tarkiblari, ularning o'zaro aloqalari, shaxsning tashqi ta`sirlarga javobi va munosabati, taraqqiyot jarayonida ularning takomillashuvi kabilar, Uch xil xususiyatli tadqiqot dasturining tarkibiy qismlari insonning amaliy va nazariy faoliyatining mezonlari hisoblanadi. Chunki, faoliyatda yashash muhiti tarixiy tajribani egallash interiorizatsiya va eksteriorizatsiya amalga oshadi. Odamning maqsadga qaratilgan ijtimoiy foydali faoliyati protsessida hayotiy deb ataladigan mexanizmlari va ongli faoliyatining funktsional sistemasi protsesslari yuzaga keladi. Ana shular tufayli odam bilimlarni, ko'nikma va malakalarni, kishining sotsial tajribalarini o'zlashtiribgina qolmay balki o'zining idroki, tafakkuri, xayoli, hissiyotlari va irodasini bir so'z bilan aytganda, voqelikka bo'lgan ongli munosabatini hamda o'z harakatlari va xulq-atvorining motivlarini tarkib toptiradi. Shaxsning barcha xususiyatlari, munosabatlari va xattiharakatlari shaxsning hayoti faoliyatida ma`lum rolni bajaruvchi va har biri murakkab qurilmadan iborat bo`lgan hamda shartli ravishda to'rtta o'zaro mustahkam bog`langan funksional bosqichlarga birlashtiriladi:

Birinchisi - boshqaruv tizimi;
Ikkinchisi - stimullashtirish tizimi;
Uchinchisi - stabilizasiyalash tizimi;
To'rtinchisi - indikatsiyalash tizimi.

Shaxsning ana shu sotsial ahamiyatga ega bo`lgan barcha sifatlari ijtimoiy taraqqiyotning yuksak ongli faoliyatchisi sifatidagi Birinchi tizimi hosil bilishida analizatorlar shaxsning hulq-atvori va xattiharakatlarini belgilaydi. O'rtasidagi doimiy tabiiy aloqani aks ettiruvchi filogenetik mexanizmlar katta rol o'ynaydi. Biroq, bu ilgari yuqorida ta`kidlab, o'tganimizdek ontogenez protsessida filogenetik analizatorlar o'rtasidagi aloqa vaqtli aloqalar bilan organik jihatdan qishilib keladilar. Bunda mazkur tizimning ichida pertseptiv tizimiga o'tib ketadigan yuksak darajada integratsiyalangan ma`lum ichki sensor komplekslarni hosil qiladi. Bunday komplekslar qatoriga nutq, eshitish, ko'rish hamda sensomotor komplekslarni kiritish mumkin. Mana shu komplekslarning hammasi odamning hayot-faoliyati jarayonida o'zaro bir-biri bilan doimiy aloqaga kirishib, sensorpertseptiv uyushishning yagona funksional dinamik tizimini yaratadi. Insonning sensor-pertseitiv jihatlari doimo takomillashib boshlagan ilmlarining dastlabki yillaridayoq shakllana boshlaydi. Temperament, intellekt, bilim va munosabat ana shunday xususiyatlar jumlasiga kiradi.

Maktab muhitida ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish bir qator muhim vazifalarni o‘z ichiga oladi. Bu vazifalar o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, ta’lim

samaradorligi hamda sinf jamoasidagi sog‘lom munosabatlarni ta’minlashga qaratilgan.

1. O‘quvchilarda xavfsiz va ishonchli muhit yaratish
Eng asosiy vazifalardan biri o‘quvchilar o‘zlarini psixologik jihatdan xavfsiz his qiladigan muhitni shakllantirishdir. Bunday muhitda o‘quvchi qo‘rqmasdan fikr bildiradi, xatolardan o‘rganadi va o‘z imkoniyatlarini erkin namoyon etadi.

2. O‘quv motivatsiyasini oshirish
Ijobiy psixologik iqlim o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. Rag‘batlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi muhit o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirokini ta’minlaydi.

3. O‘zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantirish
Sinf jamoasida o‘quvchilar o‘rtasida hurmat, do‘stlik va hamkorlik munosabatlarini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Bu esa ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi va jamoaviy ishlash madaniyatini oshiradi.

4. Emotsional barqarorlikni ta’minlash
O‘quvchilarning stress, qo‘rquv va xavotir darajasini kamaytirish ham ijobiy psixologik iqlimning muhim vazifasidir. Bu ularning ruhiy salomatligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

5. Shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash
Har bir o‘quvchining individual qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish ham muhim vazifalardan biridir. Bu orqali o‘quvchilar o‘z salohiyatini to‘liq namoyon etish imkoniga ega bo‘ladi.

6. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida ijobiy munosabatni shakllantirish
O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi ishonchli va samimiy munosabatlar ijobiy psixologik iqlimning asosini tashkil etadi. Bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Maktab o‘qituvchilari bu jarayonda asosiy rol o‘ynaydi. Ularning pedagogik mahorati, muloqot madaniyati va o‘quvchilarga bo‘lgan munosabati sinfdagi psixologik iqlimni belgilaydi. O‘qituvchi o‘quvchilarni rag‘batlantirishi, ularning yutuqlarini e’tirof etishi va xatolarni to‘g‘ri yo‘l bilan tushuntirishi kerak. Bu esa o‘quvchilarda ishonch va motivatsiyani kuchaytiradi. Maktab psixologi esa o‘quvchilarning emotsional holatini kuzatib borish, muammoli vaziyatlarni aniqlash va ularni bartaraf etishda muhim yordam ko‘rsatadi. Psixologik treninglar, suhbatlar va guruhli mashg‘ulotlar orqali u sinf jamoasida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, maktab muhitida ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish o‘quvchilarning nafaqat bilim olish jarayoniga, balki ularning shaxs sifatida rivojlanishiga ham kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, har bir ta’lim muassasasida sog‘lom psixologik muhitni yaratish ustuvor vazifa bo‘lishi lozim.Bunday muhit ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarda

o‘qishga bo‘lgan qiziqish va ichki motivatsiyani kuchaytiradi hamda ularning emotsional barqarorligini mustahkamlaydi.Ijobiy psixologik iqlim sharoitida o‘quvchilar o‘zlarini erkin va xavfsiz his qiladi, fikrini ochiq ifoda etadi va o‘quv jarayonida faol ishtirok etadi. Bu esa ularning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki shaxsiy sifatlarini ham rivojlantiradi. Jumladan, mas’uliyat, hamkorlik, o‘zaro hurmat va ijtimoiy faollik kabi muhim fazilatlar shakllanadi. Shuningdek, o‘qituvchi va maktab psixologining hamkorlikdagi faoliyati ijobiy psixologik muhitni yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ularning to‘g‘ri yondashuvi o‘quvchilarda ishonch, motivatsiya va psixologik barqarorlikni mustahkamlaydi. Umuman olganda, maktabda sog‘lom va ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish jamiyat uchun barkamol, bilimli va ma’naviy yetuk avlodni tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta’lim tizimida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishi va ta’lim samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, psixologik treninglar, innovatsion yondashuvlar va hamkorlikka asoslangan ta’lim muhiti o‘quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlaydi hamda ularni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
3. Nishonova Z.T. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent, 2017.
5. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
6. UNESCO. Education for Well-Being. – Paris, 2021.
7. UNICEF. Child-Friendly Schools Framework. – New York, 2022.
8. World Health Organization. Promoting Mental Health in Schools. – Geneva, 2021